

IVANE JAVAKHISHVILI TBILISI STATE UNIVERSITY
NATIONAL CENTER FOR ALTERNATIVE DISPUTE RESOLUTION

Alternative Dispute Resolution

Yearbook

2020-2021

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
დავის ალტერნატიული გადაწყვეტის ეროვნული ცენტრი

დავის ალტერნატიული გადაწყვეტა

წელწიწი

2020-2021

უნივერსიტეტის
გამომცემლობა

მთავარი რედაქტორი

ირაკლი ბურდული (პროფ., ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

მმართველი რედაქტორი

ნათია ჩიტაშვილი (ასოც. პროფ., ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

სარედაქციო კოლეგია:

ქეთრინ გ. ბარნეთი (პროფ., ჰიუსტონის სამხრეთ ტეხასის სამართლის სკოლა, აშშ)

ჯეიმს ჯ. ალფინი (პროფ., ემერიტუს დეკანი, ჰიუსტონის სამხრეთ ტეხასის სამართლის სკოლა, აშშ)

ელიზაბეთ ა. დენისი (პროფ., ჰიუსტონის სამხრეთ ტეხასის სამართლის სკოლა, აშშ)

ირაკლი ყანდაშვილი (პროფ., გრიგოლ რობაქიძის სახელობის უნივერსიტეტი)

აკაკი განურელია (პროფ. ასისტენტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

ირაკლი ადეიშვილი (სამართლის დოქტორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

დემეტრე ეგნატაშვილი (პროფ. ასისტენტი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

ტექნიკური რედაქტორი:

ირაკლი ლეონიძე (ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)

Editor-in-Chief

Irakli Burduli (Prof., Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

Managing Editor

Natia Chitashvili (Assoc. Prof., Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

Editorial Board:

Catherine G. Burnett (Prof., South Texas College of Law Houston, USA)

James J. Alfini (Prof., Dean Emeritus, South Texas College of Law Houston, USA)

Elizabeth A. Dennis (Prof., South Texas College of Law Houston, USA)

Irakli Kandashvili (Prof., Grigol Robakhidze University, Chairman of Mediators Association of Georgia)

Akaki Gatserelia (Prof. Assistant, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

Irakli Adeishvili (Doctor of Law, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

Demetre Egnatashvili (Prof. Assistant, Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

Technical Editor:

Irakli Leonidze (Iv. Javakhishvili Tbilisi State University)

გამოცემულია ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საუნვერსიტეტო საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით

Published by the decision of Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Publishing Board

© ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2021
© Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Press, 2021

P-ISSN 1987-9199
E-ISSN: 2720-7854

აღდგენითი მართლმსაჯულება – სანყისი ხელვა მართლმსაჯულების განვითარების გზაზე

აღდგენითი მართლმსაჯულება სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული პაჩაღმია. იგი ორიენტირებულია დაზარალებულზე და აქცენტს აკეთებს ადამიანებისა თუ საზოგადოების მიერ დანაშაულებიერი ქმედების შედეგად განცდილი ზიანის გამოსწორებაზე. თანამედროვე მსოფლიოში აღდგენითი მართლმსაჯულების ხორცი და მნიშვნელობა დღითიდღე უფრო იზრდება. ბოლო ხამდენიმე წლის განმავლობაში გაერთიანებული ერების ორგანიზაცია, ევროპის საბჭო და ევროკავშირი მტკიცედ ადასტუებენ აღდგენითი მართლმსაჯულების პოტენციალს და თავიანთ წევრ სახელმწიფოებს აღდგენითი პირობების დანეგვისა და მათი გამოყენების შემდგომი გაფართოებისაკენ მოუწოდებენ. საქართველოს საკანონმდებლო სიხვედრეში პიხვედად ახასხუდწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსმა დანეგვა აღდგენითი მართლმსაჯულების ცნება და ამით განამტკიცა აზიი, ხომ, მიუხედავად დაზარალებულის ხორცის პასიუობისა, სისხლის სამართალში სასამართლოს გახეთ დამნაშავესა და მსხვეპლს შოხის კონფიქტის მშვიდობიანი დახეგუდრება და მიყენებული ზიანის (ან ზაღდის) ანაზღაუება კიმიინადუხ-პოდიტიკუხ დისკუსიაში ძვედებუხად მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს მხაეებს შოხის შეხიგების მცდელობისას, ხასაც მოსდევს სასჯელის თანამედვი განსაკუთრებული იუხიდიული შედების - ნასამართლობის - თავიდან აცილება.

წინამდებაე სტატიიაში განხილული საკითხები - აღდგენითი მართლმსაჯულების წახმოშობის საფუძვლები, სამედიაციო სასამართლოს ხორცი კონფიქტის მშვიდობიანი დახეგუდრებისას ძვედ ქახთუდ ჩვეულებით სამართალში, პიოგამები, ხომდებმაც ზემოქმეება მოახდინა აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარებაზე და დღევანდელი გადასახედიდან აღიქმება ხოგოხც ძადიან მნიშვნელოვანი მისი შემდგომი განვითარებისა და აღდგენითი პირობების გამოყენებისათვის, - დავებმაეება იმის გაცნობიეებაში, თუ ხა ფაქტოების გავდენით მოხდა აღდგენითი მართლმსაჯულებიდან მართლმსაჯულების სხვა კონცეფციებისაკენ გადახვევა და ხაგომ შეიძლება გავვიჩნდეს ამ მოდელთან დაბუნების სუხვიდი.

საკვანძო სიგყვები: აღდგენითი მართლმსაჯულება, განხიდება, მედიაცია, ხესტიგუცია, მსხვეპლი, დამნაშავე, დაზარალებული, ზიანი.

1. შესავალი

სისხლის სამართალს და სისხლის სამართლის პროცესს უმთავრეს ლაიტმოტივად გასდევს ჰუმანიზმისა და ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის პრინციპები. ამ მიმართებით ისინი ეტაპობრივად იხვეწებიან და ვითარდებიან. ბოლო პერიოდში როგორც საზოგადოება, ისე სახელმწიფო ხელისუფლების შესაბამისი სტრუქტურები თანდათანობით მივიდნენ დასკვნამდე, რომ დასჯითი მართლმსაჯულება ლეგიტიმურ ფარგლებში უნდა შეიზღუდოს. ამ ფაქტს ადასტურებს ის გარემოებაც, რომ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსმა (შემდგომში – სსსსკ) და არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსმა (შემდგომში – სამკ) განრიდებისა და მედიაციის ინსტიტუტების საკანონმდებლო რეგულაციის მეშვეობით მოახდი-

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის დოქტორანტი, მოწვეული ლექტორი, თბილისის საქალაქო სასამართლოს მოსამართლე.

ნა სისხლისსამართლებრივი დევნის ალტერნატიული გზის – აღდგენითი მართლმსაჯულების იმპლემენტაცია. აღდგენითი მართლმსაჯულება დღეს უკვე სისხლის სამართლის პროცესის მნიშვნელოვანი მიმართულებაა. იგი ცდილობს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სამივე ელემენტის – დამნაშავის, მსხვერპლისა და საზოგადოების – ინტეგრირებას.¹ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით ბოლო ოცდაათი წლის განმავლობაში აღდგენითი მართლმსაჯულების პრინციპები და პრაქტიკა ძალზე პოპულარული გახდა მართლმსაჯულების სისტემებში. აღსანიშნავია, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების თეორიებმა ზეგავლენა მოახდინა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემებზე ავსტრალიაში, კანადაში, ჰონგ-კონგში, ისრაელში, სამხრეთ აფრიკასა და დასავლეთ ევროპის უდიდეს ნაწილში.²

საქართველოში თანამედროვე სისხლის სამართლის მედიაციის ისტორია 2010 წლიდან, სსსსკ-ში შესული ცვლილებების საფუძველზე, არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის დანერგვით იწყება.³ „ახალი პროგრამა ერთი მხრივ განარიდებს არასრულწლოვანს სისხლის სამართლის სისტემისა და ნასამართლობისგან, მეორე მხრივ, ხელს უწყობს სამართლიანობის აღდგენას, რეციდივის თავიდან აცილებას და მოზარდის კანონმორჩილ პიროვნებად ჩამოყალიბებას“.⁴ საერთაშორისო სტანდარტებისა და მიდგომების თანახმად, განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის ამოსავალი წერტილია არასრულწლოვანთა განრიდება ფორმალური მართლმსაჯულების სისტემიდან და მისთვის იმგვარი გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს არასრულწლოვნის მიერ განმეორებითი დანაშაულის ჩადენის თავიდან აცილებას.⁵

აღსანიშნავია, რომ კანონმდებელმა სსსსკ-ში 2011 წლის 21 ივნისს შეტანილი ცვლილებებით კიდევ უფრო ფართოდ გაუღო კარი სისხლის სამართლის საქმეებზე ინტერვენციის არატრადიციულ მეთოდებს⁶ და სსსსკ-ის 168¹-ე და 168²-ე მუხლების შემოღებით სრულწლოვან პირებსაც მიეცათ შესაძლებლობა, ნაკლებად მძიმე და მძიმე დანაშაულის შემთხვევაში განრიდებული ყოფილიყვნენ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან.

2018-2019 წლებში საქართველოში დაიწყო აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების ახალი ეტაპი, კერძოდ, საპილოტე რეჟიმში ამოქმედდა სისხლის სამართლის მედიაციის პროგრამა მსჯავრდებული პირებისათვის. ამ რეგულაციების ამოქმედების შემდეგ მედიაცია საქართველოში უკვე წარმოდგენილია დამოუკიდებელ მექანიზმად და გამოიყენება განრიდების პროგრამისგან დამოუკიდებლად, როგორც დაზა-

¹ შაპოვიჩი ნ. ვ., დოეკი ი. ე., ცეხმაგენი ჟ., ბავშვის უფლებები საერთაშორისო სამართალში, თბ., 2012, 348.

² იბ. Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 139, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021].

³ საქართველოს კანონი საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში დამატებებისა და ცვლილებების შეტანის შესახებ, №3616, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 24.09.2010.

⁴ შადიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური და ფსიქოლოგიური ასპექტები, თბ., 2013, 4.

⁵ ჯავახიშვილი დ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მიმოხილვა, ჟურნ. „დავის ალტერნატიული გადაწყვეტა - წელიწადი“, ბუხედი ი. (ხედ.), თბ., 2016, 179.

⁶ თუმანიშვილი გ., აღდგენითი (რესტორაციული) მართლმსაჯულება და მისი განვითარების პერსპექტივა საქართველოში. სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული სივრცის განვითარების პროცესში, თბ., 2013, 260.

რალეებულის სერვისი ან/და მსჯავრდებულის რესოციალიზაციისა და რეალიზაციის პროგრამა.⁷

აღდგენითი მართლმსაჯულება – ესაა მოძრაობა სამართლიანობისათვის, რომელიც შესაძლებლობას იძლევა, მხარეებისა და საზოგადოების ჩართულობით გამოვასწოროთ, აღვადგინოთ პირვანდელი ვითარება; ვეძებოთ გზა, რომელიც ხელს შეუწყობს არა მხოლოდ ზიანის ანაზღაურებას, არამედ დამნაშავეს სოციალურ რეინტეგრაციას და შეამცირებს სისხლისსამართლებრივ იძულებით ღონისძიებას – სასჯელს. აღდგენითი მართლმსაჯულება საჭიროა არა იმისათვის, რათა გაუქმდეს ტრადიციული მართლმსაჯულება, არამედ იმისათვის, რათა კონკრეტულ სიტუაციაში, საჯარო ინტერესის არარსებობის შემთხვევაში, დავის ალტერნატიული მეთოდის საშუალებით პრობლემა გადაიჭრას საზოგადოების ორ ინდივიდს – დაზარალებულსა და ბრალდებულს – შორის მათი პირისპირ შეხვედრითა და მოლაპარაკების გზით, როდესაც ორივე მხარე სასურველ შედეგს მიაღწევს არა სახელმწიფო იძულების ყველაზე მკაცრი ღონისძიების – სასჯელის – გამოყენებით, არამედ მატერიალური და მორალური ზიანის ანაზღაურებით.

სტატიის მიზანია ინსტიტუტის ირგვლივ არსებული ლიტერატურის ანალიზის გზით აღდგენითი მართლმსაჯულების ცნებისა და, ზოგადად, მისი ფესვების ისტორიული წარმოშობისა და განვითარების შესწავლა. წარსულში არსებული აღდგენითი მართლმსაჯულების პრაქტიკამ და მეთოდებმა შესაძლოა, გარკვეული მითითებები შემოგვთავაზოს სამომავლო მოდელების შესამუშავებლად. აღდგენითი მართლმსაჯულების ისტორიის მიმოხილვა ასევე დაგვეხმარება იმის გაცნობიერებაში, თუ რა ფაქტორების გავლენით მოხდა აღდგენითი მართლმსაჯულებიდან მართლმსაჯულების სხვა კონცეფციებისაკენ გადახვევა და რატომ შეიძლება გავგიჩინდეს ამ მოდელთან დაბრუნების სურვილი.

2. აღდგენითი მართლმსაჯულების სათავეები

აღდგენითი მართლმსაჯულება განიხილება სამართლიანობის აღმდგენ მოძრაობად, რომელიც ავსებს მართლმსაჯულების ოფიციალურ ფორმას, ახდენს თვით მხარეებისა და საზოგადოების ჩართვას დანაშაულის შედეგების აღმოფხვრაში, ხელს უწყობს დამნაშავეს სოციალურ რეინტეგრაციას და ამცირებს სისხლისსამართლებრივ სასჯელთა გამოყენებას. როგორც კრიმინოლოგი ჯონ ბრაითვაითი აცხადებს, „აღდგენითი მართლმსაჯულება წარმოადგენდა სისხლის სამართლის დომინანტურ მოდელს კაცობრიობის ისტორიის უდიდესი პერიოდის განმავლობაში მსოფლიოს ყველა ხალხისათვის.“⁸ აღდგენითი მართლმსაჯულების კონცეფციების ფესვები მომდინარეობს როგორც დასავლური, ისე არადასავლური ტრადიციებიდან. შესაბამისად, მართლმსაჯულების აღდგენით მოდელთან დაბრუნება შეიძლება აღვიქვათ როგორც მართლმსა-

⁷ ეჩსნი ი., ჯავახიშვილი ჯ., ჯავახიშვილი დ., აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, საუნივერსიტეტო და პროფესიული სწავლებისათვის, თბ., 2020, 123.

⁸ Llewellyn J. J., Howse R., „Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 5, ციტირებულია: Braithwaite J., Restorative Justice: Assessing an Immodest Theory and a Pessimistic Theory. Review Essay Prepared for University of Toronto Law Course, Restorative Justice: Theory and Practice in Criminal Law and Business Regulation, 1997. სტატია ასევე ხელმისაწვდომია: World Wide Web, Australian Institute of Criminology Home Page, 3 <<http://www.aic.gov.au>> [21.06.2021].

ჯულების ფესვებთან დაბრუნება და არა როგორც თანამედროვე ეპოქის „ყველაფრის მაკურნებელი წამალი ავადმყოფი სისტემისათვის.“⁹

არსებობს ალდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების ისტორიის ორი ნარატივი, რომლებიც ერთმანეთს კონკურენციას უწევენ: პირველი ნარატივის მომხრეები ალდგენით მართლმსაჯულებას აღწერენ როგორც სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებისადმი შედარებით ბოლოდროინდელ მიდგომას, რაც 1970-იან წლებში ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტზე დაიწყო და მას შემდეგ საერთაშორისო ფენომენი გახდა. ამ შეხედულების მიხედვით, ალდგენითი მართლმსაჯულება აღქმულია ახალ და ინოვაციურ სისტემად, რომელმაც ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში იმდენი მოახერხა, რომ გლობალურ დონეზე მოახდინა ზეგავლენა არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების სისტემებზე; მეორე ნარატივის მიხედვით, ალდგენითი მართლმსაჯულება არცთუ ისე ახალი და უჩვეულოა – ადამიანთა საზოგადოების მსგავსად, ის სამართლიანობის ძველი არქეტიპია. როგორც მალიგანი აღნიშნავს, „იგი კაცობრიობის არსებობის უდიდესი პერიოდის განმავლობაში იყო და არის უძველესი და ყველაზე გავრცელებული მიდგომა მიყენებული ზიანით გამონვეული პრობლემის გადასაჭრელად“.¹⁰ კონფლიქტების გადაჭრა ყოველთვის იყო საზოგადოების მნიშვნელოვანი კომპონენტი, დაწყებული ძველი მონადირე-შემგროვებლების საზოგადოებაში არსებული პრობლემებიდან, რომლებსაც უკვე ათვისებული ჰქონდათ მიწათმოქმედების ელემენტარული ფორმები და ასევე მისდევდნენ მეთევზეობას.¹¹

მალიგანი იშველიებს ელმარ გ. მ. უეითკამპის განმარტებას, რომ „ადრეულ საზოგადოებებში მომთაბარე ტომებმა ალდგენითი მართლმსაჯულების გარკვეული ფორმით რეაგირება მოახდინეს კლანთა შორის დანაშაულზე. ალდგენითი მართლმსაჯულების ამ ფორმას რესტიტუციის შესახებ მოლაპარაკებები ეწოდებოდა“.¹² ჰორვარდ ზეჰრი აღნიშნავს, რომ ადრეული თემური წყობილების დროს დანაშაული განიხილებოდა როგორც პიროვნებათაშორისი ურთიერთობა. დანაშაულში ყველაზე ხშირად იგულისხმებოდა კონფლიქტი ორ ადამიანს შორის ან ზიანის მიყენება. ზიანის მიყენების შემთხვევაში წარმოიქმნებოდა მისი ანაზღაურების ვალდებულებები – სწორედ ეს უკანასკნელი იყო სამართლიანობის ალდგენის ყველაზე გავრცელებული ხერხი. ამ პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდნენ დამნაშავეები და მსხვერპლი, აგრეთვე ნათესავები და თემი.¹³ იმ შემთხვევაში, თუ სხვა (გარეშე) კლანის წევრები ჩადიდნენ ქურდობას ან მკვლელობას, კლანის უხუცესები ორგანიზებას უწევდნენ კლანებს შო-

⁹ Llewellyn J. J., Howse R., „Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 5, ციტირებულია: Braithwaite J., Restorative Justice: Assessing an Immodest Theory and a Pessimistic Theory. Review Essay Prepared for University of Toronto Law Course, Restorative Justice: Theory and Practice in Criminal Law and Business Regulation, 1997. სტატია ასევე ხელმისაწვდომია: World Wide Web, Australian Institute of Criminology Home Page, 3 <<http://www.aic.gov.au>> [21.06.2021].

¹⁰ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 142, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021].

¹¹ Эртсен И., Маккей Р., Пеликан К., Виллемсенс Д., Райт М., Реконструкция связей в сообществе – Медиация и Восстановительное Правосудие в Европе, „Книжкова Полиция“, №2, Киев, 2007, 79.

¹² Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 142, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021].

¹³ Зер Х., Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа“, Москва, 2002, 48.

რის მოლაპარაკებების გამართვას. ეს მოლაპარაკებები კი, როგორც წესი, დაზარალებული მხარისთვის გარკვეული ფორმის კომპენსაციის მიცემით სრულდებოდა. ამგვარად ხდებოდა „სისხლის აღებისა“ და სხვა ძალადობრივი ქმედებების თავიდან აცილება. უეითკამპი ასკვნის, რომ რესტიტუცია, „ალბათ, კონფლიქტის გადაჭრის ყველაზე მეტად გავრცელებული ფორმა იყო აცეფალურ საზოგადოებებში“.¹⁴

პ. ზეპრი განმარტავს, რომ შერიგება, რომელიც კონფლიქტის მოგვარებას მოჰყვებოდა, ხორციელდებოდა ოჯახისა და თემის ჩარჩოებში; კონფლიქტის მოგვარებაში ასევე წამყვან როლს ასრულებდნენ ეკლესიისა და თემის უხუცესები, რომლებიც პასუხისმგებელი იყვნენ მიღწეულ შეთანხმებასთან დაკავშირებულ ყველა ჩანაწერზე. მართლმსაჯულების აღსრულება, პირველ რიგში, ეფუძნებოდა შუამავლობასა და მოლაპარაკებას და არა კანონების გამოყენებას და გადაწყვეტილების თავზე მოხვევას.¹⁵

არ შეიძლება ყურადღების მიღმა დავტოვოთ ის ფაქტი, რომ თემურ მართლმსაჯულებას ჰქონდა სერიოზული ნაკლოვანებებიც. სადავო საქმეებში ბრალეულობის დადგენის მეთოდები იყო თვითნებური, არაზუსტი და არ იძლეოდა სამართლიანობის განხორციელების არავითარ გარანტიას. მართლმსაჯულების ეს ფორმა ყველაზე წარმატებულად მოქმედებდა იერარქიულად თანაბარ საფეხურზე მყოფ პიროვნებათა შორის დავების გადაწყვეტისას. სხვა შემთხვევაში, თემური მართლმსაჯულება შეიძლებოდა დაუმორჩილებელი და სასტიკი ყოფილიყო.¹⁶ თემური მართლმსაჯულება მძიმე ტვირთს ადებდა დაზარალებულსაც, რადგან საქმეზე გამოძიება ამ უკანასკნელთა ინიციატივასა და მატერიალურ საშუალებებზე იყო დამოკიდებული. მიუხედავად აღნიშნულისა, კონფლიქტების რეგულირება თემური მართლმსაჯულების განხორციელების დროს ხდებოდა მოლაპარაკებისა და კომპენსაციის გზით – თემური მართლმსაჯულება პირველ ადგილზე აყენებდა ურთიერთობათა შენარჩუნებასა და შერიგებას.¹⁷

ადრეული საზოგადოებების მართლმსაჯულების სისტემებში აღდგენითი მართლმსაჯულების განხორციელების დეტალები არაერთ ისტორიულ წყაროშია დოკუმენტირებული, რომელთაგან ბევრი მიუთითებს იმაზე, რომ „დასჯა“, მისი ამჟამინდელი გაგებით, უფრო გამონაკლისი იყო, ვიდრე ნორმა.¹⁸ აღდგენითი მართლმსაჯულების ისტორიულ წარმომავლობაზე საუბრისას მკვლევრები საკუთარი განცხადებების გასამყარებლად ხშირად მოიხსენიებენ კოდექსებს უძველესი საზოგადოებებიდან. ვან ნესსა და სტრონგს წიგნში – „აღდგენითი მართლმსაჯულება“ – მაგალითად მოჰყავთ რამდენიმე უძველესი ბაბილონური კოდექსი, მათ შორის „ხამურაბის კანონები“ (ძვ. წ. 1700 წ.).¹⁹ „ხამურაბის კანონები“ წერილობითი იურიდიული დოკუმენტის ერთ-ერთი პირველი ნიმუშია, რომელიც ინდივიდუალური კომპენსაციის პრაქტიკას

¹⁴ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 143, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021].

¹⁵ Зер X., Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа“, Москва, 2002, 48.

¹⁶ იქვე, 51.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies To The 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 8, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a-7c703d13630.pdf> [21.06.2021].

¹⁹ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, , University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 143, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021], ციტირებულია: Van Ness D., Strong K. H., Strong Restoring Justice, Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1997.

იზიარებდა. ზოგ შემთხვევაში მან სიკვდილით დასჯის შემცველის როლი შეასრულა.²⁰ ასევე, ქონებრივ დანაშაულთან მიმართებით იგი ითვალისწინებდა რესტიტუციას;²¹ ახლო აღმოსავლეთის სხვა უძველესი კანონებით რესტიტუცია ძალადობრივი დანაშაულების შემთხვევაშიც კი იყო მოთხოვნილი. „ურ-ნამუს შემერულ კოდექსში“ მითითებულია: „თუკი ადამიანი თვალს ამოუგდებს მეორე ადამიანს, მან 1/2 მინა ვერცხლი უნდა აწონოს“;²² გარდა აღნიშნულისა, „ილიადაში“ (წიგნი IX) ჰომეროსმა მოიხსენია შემთხვევა, როცა აიაქსმა გააკრიტიკა აქილევსი იმის გამო, რომ მან არ მიიღო აგამემნონის შეთავაზება ზარალის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით. აიაქსმა აქილევსს მიუთითა, რომ ძმის სიკვდილის კომპენსირებაც კი შესაძლებელია ფულის გადახდის გზით. თვით სისხლის სამართლის ნორმის ამოქმედებისა და მიზნების შესრულებისთვის აუცილებელი ორი სეგმენტი – ბრალი და სასჯელი – თავდაპირველად სწორედ გადახდასთან, ანუ ზიანის ანაზღაურებასთან იყო დაკავშირებული. აღსანიშნავია, რომ სიტყვა „სასჯელი“ მომდინარეობს ბერძნული სიტყვიდან – „pune“ (ποινή), რაც მიყენებული ზიანის სანაცვლოდ ფულის გადახდას გულისხმობს, მაშინ, როდესაც სიტყვა „ბრალი“ შეიძლება მომდინარეობდეს ანგლოსაქსური სიტყვიდან – „geldam“, რაც გადახდას ნიშნავს.²³

ვან ნესი და სტრონგი ასევე იშველიებენ უძველეს ებრაულ კანონს და ამტკიცებენ, რომ ებრაული სიტყვა „shillum“, რომელიც რესტიტუციას ნიშნავს, იმავე ფუძიდან წარმოდგება, საიდანაც „shalom“ და ითარგმნება როგორც „მშვიდობა“. ავტორთა აზრით, ამგვარი ლინგვისტური კავშირი ამყარებს შეხედულებას, რომ ძველი ებრაული სამართლიანობის მიზანი იყო მშვიდობის აღდგენა მთლიანობის აღდგენის გზით.²⁴

იმავე პოზიციაზე დგას ჰორვარდ ზეჰრი და აღნიშნავს, რომ „შალომი“ ფუნდამენტური ცნებაა, რომლის განხილვის გარეშე ვერ გავარკვევთ ბიბლიურ წარმოდგენებს კანონსა და მართლმსაჯულებაზე. სიტყვა „შალომის“ ტრადიციული თარგმანია მშვიდობა. ეს მხოლოდ ერთი მნიშვნელობაა ამ ცნებისა და არ მოიცავს მისი მნიშვნელობების მთელ სიმდიდრეს ძველ ებრაულ ენაზე. „შალომი“ ნიშნავს წესრიგს, ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ყველგან ჰარმონია სუფევს.²⁵ პერი იოდერსა და სხვა მენონიტ თეოლოგებზე დაყრდნობით, ჰორვარდ ზეჰრი აღწერს შალომის სამ განზომილებას, რომლებიც მოიცავს: 1. მატერიალურ ან ფიზიკურ კეთილდღეობას; 2. სწორ ურთი-

²⁰ Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d13630.pdf> [21.06.2021], ციტირებულია: Gillin J. L., Criminology and Penology, New York: Appleton-Century, 1935.

²¹ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 143, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021], ციტირებულია: Van Ness D., Strong K. H., Strong Restoring Justice, Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1997.

²² იქვე.

²³ Gavrielides T., Restorative Practices: From the Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d13630.pdf> [21.06.2021], ციტირებულია: Braithwaite J., Restorative Justice & Responsive Regulation Oxford: Oxford University Press.

²⁴ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and the History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 143, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021], ციტირებულია: Van Ness D., Strong K. H., Strong Restoring Justice, Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1997.

²⁵ Зер X., Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа“, Москва, 2002, 64-65.

ერთობებს სხვა ადამიანებსა და ღმერთთან, და 3. მორალურ ან ეთიკურ „პირდაპირობას“, რაც გულისხმობს როგორც პატიოსნებას სხვებთან ურთიერთობებში, ასევე მორალურ მთლიანობას, ანუ ბრალეულობისა თუ დანაშაულის გარეშე მდგომარეობას.²⁶

ამ მნიშვნელობებიდან გამომდინარე, ჰორვარდ ზეჰრი ასკვნის, რომ „შალომი“ – ეს მშვიდობაა, კეთილდღეობაა, რომელიც ეხება ადამიანთა ცხოვრების მატერიალურ პირობებს, პიროვნებათაშორის სოციალური და პოლიტიკური ურთიერთობების სფეროს.²⁷ ავტორის აზრით, ანგარიშის გასწორებისა (shillum) და კომპენსაციის (shillem) აღმნიშვნელი სიტყვები ერთი ძირიდან მოდის („შალომი“ – shalom). ზარალის ანაზღაურება იყო ნესრიგის აღდგენის ცდა. „კომპენსაცია“ ზოგჯერ ითარგმნებოდა როგორც „ჯილდო“ და გულისხმობდა დაკმაყოფილებას, ვიდრე შურისგებას.²⁸

ამავე ნაშრომში ჰორვარდ ზეჰრი ეხება ძველ აღთქმაში რამდენჯერმე ნახსენებ ფრაზას „თვალი თვალისა წილ“, რომელშიც გამოხატულია ბიბლიური კანონის არსი. ფრაზაში „თვალი თვალისა წილ“ მოიაზრებოდა გარკვეული შეზღუდვა და არა დასჯის მოწოდება. გერმანელმა თეოლოგმა მარტინ ბუბერმა თარგმნა ეს ფრაზა როგორც „თვალი თვალის საზღაურად და კბილი კბილის საზღაურად“, რაც, როგორც ზეჰრს მიაჩნია, გულისხმობს მშვიდობის დამყარებას ანაზღაურების (კომპენსაციის) საშუალებით და მისი მიზანი ჯგუფებს შორის ძალთა ბალანსის შენარჩუნებაა.²⁹ ჰერმან ბიანჩი განსაკუთრებით ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ არც რომაულ ენას და არც ბერძნულს არ გააჩნდათ სიტყვა, რომელიც დანაშაულს ან სასჯელს აღნიშნავდა. ყველაზე გავრცელებული ანაქრონიზმი მართლმსაჯულების კონცეფციებთან დაკავშირებით, არის, ალბათ, ბიბლიისა და ებრაული კანონის გამოყენება დასჯითი მექანიზმის გასამართლებლად. ამ მიზნით მუდმივად ხდება ფრაზის – „თვალი თვალისა წილ“ – მოშველიება ძველი აღთქმიდან. ბევრს მიაჩნია, რომ ძველი აღთქმისა და ებრაული მართლმსაჯულების ტექსტის თემატიკა, ძირითადად, დასჯას ეძღვნება, ამან კი ძლიერი არგუმენტის როლი შეასრულა არსებული სადამსჯელო სისტემის ჩამოყალიბებაში, თუმცა ძველი აღთქმის ასეთ არგუმენტად გამოყენება სერიოზულ პრობლემებს უკავშირდება. როდესაც ზეჰრის იდეებს იშველიებს, ბიანჩი აღნიშნავს, რომ ფრაზა „თვალი თვალისა წილ“, რომელიც მართლმსაჯულების ძირითადი არსის გამომხატველადაა მიჩნეული ძველ აღთქმაში, ტექსტში სულ სამ-ოთხჯერაა ნახსენები. გარდა ამისა, ყველაზე დიდი პრობლემა ფრაზის გამოყენების სიხშირე კი არა, მისი არასწორი ინტერპრეტაციაა. ზეჰრის აზრით, ფრაზის – „თვალი თვალისა წილ“ – ინტერპრეტაცია, როგორც დასჯის მოთხოვნა, ზედმეტად პრიმიტიულია“. ბიანჩის კრიტიკა გაცილებით უფრო კატეგორიულია. იგი ამტკიცებს, რომ: „ბიბლიის ტექსტის არასწორი თარგმანისას ჩვენ საქმე გვაქვს საერთაშორისო „შეცდომასთან“. როგორც ის განმარტავს, „ძველი აღთქმის თითქმის ყველა ადგილას, სადაც ინგლისური და სხვა ევროპული ენების თარგმანებში გამოყენებულია ისეთი ტერმინები, როგორებიცაა: დასჯა, სამაგიეროს გადახდა, Vergeltung (გერმანული) და vergelding (ჰოლანდიური), ებრაულ ტექსტში შესა-

²⁶ Wides Saade M., Social Work Values and Restorative Justice, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L.(eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 216.

²⁷ Зер X., Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа“, Москва, 2002, 64-65.

²⁸ იქვე.

²⁹ Llewellyn J. J., Howse R., Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 6, ციტირებულია: Zehr H., Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice, Waterloo: Herald Press, 1990, 106.

ბამისი სიტყვის ფუძე არის sh-l-მ, ცნობილი როგორც შალომ, რომელიც „მშვიდობას“ ნიშნავს.“ ფაქტობრივად, როგორც ის აღნიშნავს, ბიბლია არა მარტო არ შეიცავს დასჯის მოთხოვნას, არამედ კრძალავს მას, რადგანაც, როგორც უფალი ამბობს, „არ იძიო შური, რადგანაც მე მეკუთვნის მშვიდობა“. როდესაც საზოგადოების შემადგენელ ელემენტებს ტომები შეადგენდნენ, როგორც ეს ძველი აღთქმის შექმნის პერიოდში იყო, დამნაშავის ტომიდან ერთი წევრის განირვა დაზარალებული ტომის მსხვერპლის სანაცვლოდ შესაძლებელი იყო სოციალური თანასწორობის აღდგენის მიზნით, ე.ი. მიზანი ანაზღაურება, ანუ იმ ბალანსის აღდგენა, რომელიც ტომის ერთი წევრის დაკარგვით დაირღვა. „შალომ“-ის იდეა – აღდგენა და არა დასჯა – იყო ძველი აღთქმის მართლმსაჯულების ძირითადი არსი. „ზარალის ანაზღაურება და ურთიერთობების აღდგენა ფარავდა დასჯის თემას, რადგან მიზანი სწორედ ურთიერთობების აღდგენა იყო.“³⁰

ისტორიული კუთხით, რესტიტუციასთან დაკავშირებით თავიანთი განცხადებების გასამყარებლად ვან ნესი და სტრონგი მიუთითებენ ევროპულ წყაროებზე. მაგალითად, რომის „თორმეტი დაფის კანონები“ (ძვ. წ. 449) ქურდებს ავალდებულებდა ანაზღაურების გადახდას მოპარული ქონებისათვის და მოიცავდა რესტიტუციას, როგორც გამოკვეთილ ალტერნატიულ სასჯელს გარკვეული ფიზიკური დანაშაულის ფაქტებზე; ადრეული გერმანული ტომების კანონებით, რესტიტუცია დაშვებული იყო დანაშაულთა ფართო სპექტრთან, მათ შორის მკვლელობასთან; ხოლო ეტელბერტის კანონები, VII საუკუნის ინგლისური კანონების კრებული, შეიცავდა კომპენსაციის დეტალურ გეგმებს, დაზარალებულისათვის მიყენებული ფიზიკური ზიანიდან გამომდინარე. ანგლოსაქსური სამართალიც კი აღდგენითი მართლმსაჯულების პრინციპებს ეფუძნებოდა.³¹

რესტიტუციასთან დაკავშირებით არსებული ისტორიული წყაროების დიდი ნაწილი იმაზე მიუთითებს, რომ „აღნიშნული კონცეფცია გამოიყენებოდა როგორც საკუთრებასთან, ისე პიროვნებასთან დაკავშირებული დანაშაულობების შემთხვევაში³². იან დრაპკინი ამტკიცებდა, რომ რესტიტუცია თითქმის ყველა უძველეს საზოგადოებაში იყო რეალიზებული, რაც მოიცავდა როგორც ქონებრივ დანაშაულებს, ასევე „ადამიანთა წინააღმდეგ ჩადენილ დანაშაულებს“.³³ გარდა ამისა, სტენლი დაიმონდის კვლევის მონაცემების მიხედვით, ფულადი რესტიტუცია, რომელიც მკვლელობისთვის დაწესებულ სანქციებს შეეხებოდა, სასჯელის გამართლებული ფორმა იყო მთელი დასავლური სამყაროს მასშტაბით.³⁴

³⁰ Llewellyn J.J., Howse R., Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 6.

³¹ Mulligan S., From Retribution to Repair: Juvenile Justice and The History of Restorative Justice, University of La Verne Law Review, Ontario, 2009, 144, < <https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html> > [21.06.2021].

³² Gavrielides T., Restorative Practices: From the Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d136-30.pdf> [21.06.2021], ციტირებულია: Weitekamp E., The History of Restorative Justice, in: Walgrave L., Bazemore G. (eds.), Restorative Juvenile Justice: Repairing the Harm of Youth Crime, Monsey: Criminal Justice Press, 1999.

³³ Gavrielides T., Restorative Practices: From the Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d136-30.pdf> [21.06.2021], ციტირებულია: Drapkin I., Crime and Punishment in the Ancient World, Lexington, MA: Lexington Books, 1989.

³⁴ Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d13630.pdf> [21.06.2021], ციტირებულია: Diamond S., Primitive Law, London: Longmans, Green & Co., 1935.

პერიოდს, რომელიც წინ უძღოდა ცენტრალიზებულ, ანუ ე.წ. სახელმწიფო მართლმსაჯულების ჩამოყალიბებას, ხშირად კერძო მართლმსაჯულების პერიოდს უწოდებენ. თუმცა ასეთმა ტერმინმა შესაძლოა, გარკვეული გაუგებრობა გამოიწვიოს. კერძო მართლმსაჯულების იმიჯი ხშირად აერთიანებს პირად შურისძიებას, ძალადობრივ პასუხს რაიმე ზიანზე. თუმცა ეს არ ქმნის მართლმსაჯულების პირობებში სახელმწიფოს ჩარევამდე არსებული აქტიურობების დაბალანსებულ სურათს, პირიქით, „მართლმსაჯულების განხორციელება თავდაპირველად უფრო მეტად შუამავლობისა და მოლაპარაკებების პროცესს წარმოადგენდა, ვიდრე წესების გამოყენებისა და გადაწყვეტილებების აღსრულების პროცესს“. ზეჰრის აზრით, ამ პერიოდს უფრო მეტად შეეფერება ტერმინი „სათემო მართლმსაჯულება“, რადგანაც დავები უკავშირდებოდა თემებს და ისინი წყდებოდა თემების მიერ. სათემო მართლმსაჯულება „...აღიარებს, რომ ზიანი ადგებათ ადამიანებს, რომ დავების გადაწყვეტაში ცენტრალურ ფიგურას ადამიანი წარმოადგენს და რომ ზიანის ანაზღაურება უმნიშვნელოვანესია. სათემო მართლმსაჯულება დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა ურთიერთობის შენარჩუნებას, შერიგებას“.³⁵ ვან ნესისა და სტრონგის მიხედვით, „...მართლმსაჯულების პროცესის მიზანია სიტუაციის გამოსწორება მხარეებისათვის მიყენებული ფიზიკური, ფინანსური თუ ურთიერთობითი ზიანის ანაზღაურებით“.³⁶ ჰოვბელი პრიმიტიულ სამართალს ექიმის საქმიანობას ადარებს: როგორც ექიმია პასუხისმგებელი ადამიანის ჯანმრთელობის ბალანსის შენარჩუნებაზე, ისე სამართალი – ჯანმრთელი საზოგადოების შენარჩუნებაზე, რაც შეიძლება განხორციელდეს „დავაში მონაწილე მხარეების ურთიერთობაში ბალანსის აღდგენით“.³⁷

ბიანჩის აზრით, აუცილებელია გარკვეული შეთანხმება იმ საკითხთან დაკავშირებით, რომ სათემო მართლმსაჯულებიდან იმ სისტემაზე გადასვლა, რასაც დღეს ცენტრალიზებული სახელმწიფო მართლმსაჯულება ეწოდება, XI-XII საუკუნეებში დაიწყო. თუმცა მომდევნო საუკუნეებში „...ბევრ ქვეყანაში კონფლიქტის მოგვარების, აღდგენისა და დავების გადაწყვეტის ძველი სისტემა, აშკარად თუ ფარულად, კვლავაც აგრძელებდა არსებობას.“³⁸

ლიტერატურაში არსებობს საყოველთაო აზრი იმასთან დაკავშირებით, რომ ევროპაში აღდგენითი პრაქტიკა გაუარესდა შუა საუკუნეებში და, რომ უმთავრესი ცვლილებები მოხდა IX საუკუნეში.³⁹ ასევე ითვლება, რომ XII საუკუნის ბოლოსათვის დასრულდა აღდგენითი მართლმსაჯულების, როგორც „სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემების“, ოფიციალური პარადიგმის დაშლა.⁴⁰

³⁵ Llewellyn J. J., Howse R., „Restorative justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 7, ციტირებულია: Zehr H., Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice, Waterloo: Herald Press, 1990, 100.

³⁶ Llewellyn J. J., Howse R. „Restorative justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 7, ციტირებულია: Van Ness D.W., Strong K.H., Strong Restoring Justice, Cincinnati: Anderson Publishing Co., 1997, 6.

³⁷ Llewellyn J. J., Howse R., „Restorative justice” a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 8, ციტირებულია: Hoebel E. A., The Law of Primitive Man: A Study in Comparative Legal Dynamics, New York: Atheneum, 1973, 279.

³⁸ Llewellyn J. J., Howse R., „Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 8, ციტირებულია: Bianchi H., Justice as Sanctuary: Toward a System of Crime Control Bloomington: Indiana University Press, 1994, 15-16.

³⁹ Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies To The 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 7, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb48069-5a6a7c703d13630.pdf> [21.06.2021].

⁴⁰ იქვე, 9.

ისტორიკოსთა უმრავლესობა ამტკიცებს, რომ ახ. წ. 1100 წლიდან 1500 წლამდე მოღვაწე ანგლოსაქსმა მონარქებმა და კონუნგებმა მართლმსაჯულების განხორციელება თანდათანობით მოგებიან ინსტიტუტად აქციეს - დაზარალებულისათვის კომპენსაციის მიღების უფლების ჩამორთმევისა და სახელმწიფოსათვის გადასახდელი ჯარიმების დაწესების გზით.⁴¹

მართლმსაჯულების ახალ მოდელს დომინანტობის მოსაპოვებლად საკმაოდ ხანგრძლივი პერიოდი დასჭირდა - XIX საუკუნემდე. სხვა რა ფაქტორებსაც არ უნდა შეეწყოს ხელი ამ პროცესისათვის, ნათელია, რომ, ნაწილობრივ მაინც, ეს მოტივირებული იყო პოლიტიკური ძალაუფლების მოპოვების სურვილით როგორც საერო, ისე რელიგიურ სფეროებში.⁴²

სამართლის ისტორიკოსი ჰაროლდ ბერმანი ამტკიცებს, რომ სწორედ ასეთმა ცვლილებამ გამოიწვია „სამართლებრივი რევოლუცია.“ ასეთი რევოლუციის შედეგად მივიღეთ დავების ბუნების ახლებური კონცეპტუალიზაცია. სასამართლოების როლი შეიცვალა, მათი ამოცანა აღარ იყო დავაში მონაწილე მხარეებს შორის მედიატორის როლის შესრულება. სასამართლოებმა ახლა უკვე ძალაუფლების დამცველის როლი იკისრეს. მათ დაიწყეს აქტიური როლის შესრულება ბრალდების კუთხით ისეთ საქმეებში, სადაც სახელმწიფო მსხვერპლის როლში გამოდიოდა.⁴³

სისხლის სამართლის პროცესში მონაწილეობის უფლება დღეს აქვთ სახელმწიფო ბრალდებას, ბრალდებულებსა და მათ ადვოკატებს. დაზარალებული მხარე მთავარ სცენას ჩამოშორებულია. ხელისუფლება აღარ ზრუნავს დაზარალებულზე, სჯის დამნაშავეს და სახელმწიფო ბიუჯეტის სასარგებლოდ ახდევინებს მას ჯარიმებს. ლორენ ვოლკერის აზრით, „ასეთმა ცვლილებამ დანაშაულის ჩამდენ ინდივიდებს გაუქრო დაზარალებულების მიმართ პირადი ანგარიშვალდებულების გრძნობა. ეს გრძნობა ხელისუფლების მიერ გამოტანილი სასჯელისაგან თავის დაღწევაზე ზრუნვამ შეცვალა“.⁴⁴

ფაქტია, რომ პატიება, რესტიტუცია, კონფლიქტამდე არსებული ურთიერთობების აღდგენა აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესის ძირითადი სეგმენტებია. კონფლიქტის გადაჭრის ამ მეთოდების საწყისი ფესვები კი არა მხოლოდ ჩვენს წელთაღრიცხვამდე არსებულ კანონებში, არამედ თვით ძველ აღთქმასა და შუმერულ წყაროებში უნდა ვეძებოთ. სამწუხაროდ, ჩვენ არ ვიცით, ადრეულ საზოგადოებაში კონფლიქტის ამ წესით დარეგულირება რამდენად ეფექტიანი იყო ტრადიციულ, სადამსჯელო მართლმსაჯულებასთან შედარებით. თუმცა ის ფაქტიც არ უნდა დარჩეს ყურადღების მიღმა, რომ სასჯელის დანიშვნისას არც სახელმწიფოს დომინანტური მდგომარეობა და პიროვნული ინტერესების სრული იგნორირება გამოდგა საზოგადოებისთვის სიკე-

⁴¹ Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies To The 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 9, <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb48069-5a6a7c703d13630.pdf> [21.06.2021].

⁴² Llewellyn J. J., Howse R., Restorative justice a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 9, ციტირებულია: Zehr H., Changing Lenses: A New Focus for Crime and Justice, Waterloo: Herald Press, 1990, 106.

⁴³ Llewellyn J. J., Howse R., Restorative Justice” - a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 9, ციტირებულია: Berman H. J., Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983.

⁴⁴ Sdr. Walker L., Restorative Justice Definition and Purpose, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 5.

თის მომტანი და გლობალურ პრობლემად იქცა. საჭირო გახდა ახალი, ალტერნატიული ფორმის მოძებნა. 1970-იან წლებში ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტზე სისხლის სამართლის მართლმსაჯულებისადმი ჩამოყალიბებულმა ახალმა მიდგომებმა, რომლებმაც აღდგენითი მართლმსაჯულების სახით თითქოს ინოვაციური სისტემისკენ გვიბიძგა, სინამდვილეში მართლმსაჯულების იმ ფესვებთან დაგვაბრუნა, რომლებიც კაცობრიობის არსებობის უდიდესი პერიოდის განმავლობაში უძველეს და ყველაზე გავრცელებულ მიდგომად ითვლებოდა კონფლიქტების გადასაჭრელად. „აღდგენითი სამართალი რჩება სისხლის სამართალში არსებულ იმედისმომცემ, მაგრამ მარგინალურ მოვლენად, რომელიც ჯერ კიდევ „ფუნდამენტური პრინციპების“ ძიებაშია.“⁴⁵

3. კონფლიქტის მშვიდობიანი დარეგულირებისა და შერიგების წესები ძველ ქართულ სამართალში

აღდგენითი მართლმსაჯულების უძველესი ინსტიტუტები საქართველოშიც დიდი ხნის წინ არსებობდა. სამედიატორო სასამართლო საზოგადოებრივი განვითარების ადრეულ პერიოდში სამართლებრივი კულტურის შემადგენელი ნაწილი იყო. მას მიმართავდნენ მხარეთა შერიგებისა და ზარალის ანაზღაურების მიზნით, შუამავლების მეშვეობით. „შუამავლობით საქმის გარჩევისას მხარეები დაასახელებდნენ თავიანთ მოსამართლეებს, უკანასკნელნი კი გაარჩევდნენ საქმეს.“⁴⁶ „მიხეილ კეკელიას დაკვირვებით, სიტყვა მედიატორს XIX საუკუნის დამდეგამდე ქართული სინამდვილე არ იცნობს. ამ სიტყვას მხოლოდ 1802 წლიდან ვხვდებით.“⁴⁷

XIX საუკუნის დამდეგს შედგენილ ქართველი მეფეების დროინდელ „ჰსჯულში“ მოხსენიებულია ბჭეც და მედიატორიც; ამ ძეგლის მიხედვით, „განჩინება მდივანბეგთა, ბჭეთა და ადგილობით დადგინებულ მოსამართლეთა“ საბოლოოა, ე.ი. არ საჭიროებს მეფის დამტკიცებას.⁴⁸ სამედიატორო სასამართლო გაბატონებული კლასისთვის იყო შექმნილი, ხოლო თავისუფლებას მოკლებული ყმებისათვის მოურავისა და მემამულის კონტროლქვეშ მყოფი ბჭე ეწეოდა მოსამართლეობას.⁴⁹

აშკარაა, სამედიატორო სასამართლოს მხარეები მიმართავდნენ, რათა თავიდან აეცილებინათ შურისძიება და მორიგებულიყვნენ ჩვეულებითი სამართლით დადგენილი სასჯელით – ქონებრივი საზღაურის დაკისრებით. გ. დავითაშვილი მიუთითებს, რომ „ფაქტობრივად იმდროინდელი მდგომარეობის ასახვას წარმოადგენს ბჭე მედიატორების ინსტიტუტის წარმოჩენა XIX საუკუნის დასაწყისში შექმნილ ძეგლში – „საქართველოს ჩვეულებითი სჯული“. ამ ძეგლის მე-60 მუხლში ვკითხულობთ: „ორთა მოდავეთაგან საქართველოსა შინა არა აღმორჩეულ არს შეკრულების ხელწერილით ბჭენი, არამედ უწერილოდ. ესრეთ ორნი მოდავენი ვინც იქნებოდნენ, ურთიერთის თანხმობით გამოირჩევდნენ ორს, სამს, ექვსსაც ბჭეს და მეტს კი აღარ. ანუ მეფის ბრძანებით, ანუ სადაურნიც იქნებოდნენ მოდავენი, მუნებურის მოხელის ბრძანებით

⁴⁵ *London R., A New Paradigm Arises in: A Restorative Justice Reader, Johnstone G.(ed.), 2nd ed., London and New York, 2013, 10.*

⁴⁶ *სუხგუდაძე ი., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისთვის, თბ., 1952, 347.*

⁴⁷ *დავითაშვილი გ., სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2004, 5.*

⁴⁸ *სუხგუდაძე ი., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისთვის, თბ., 1952, 351.*

⁴⁹ *იქვე, 356.*

და ისე გარდასწყვეტდნენ მათს სადაოს, დაუნერდნენ გარდაწყვეტილობის განაჩენს ორსავე მხარეს.⁵⁰

ი. სურგულაძე აღნიშნავს: ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანი მედიატორისა და ბჭისათვის ის უნდა იყოს, რომ მას თავის ნებით მიმართავენ მხარეები. მხარეებისაგან ამორჩეულ მოსამართლეთა მიერ გარჩეული საქმეების შესახებ ცნობებს ვხვდებით სხვადასხვა წყაროში. ამ მხრივ, ი. სურგულაძის აზრით, მრავალმხრივ საინტერესოა 1789 წლის სიგელი, საიდანაც ირკვევა, რომ მხარეებს პირველად მეფის სასამართლოსთვის მიუმართავთ, მაგრამ საქმე ვერ დაუმთავრებიათ, ალბათ იმიტომ, რომ სასამართლოს გადაწყვეტილება ერთ-ერთ მხარეს არ უცნია. ამის შემდეგ დედოფლისათვის მიუმართავთ სამედიატორო სამართლის შესახებ და დედოფლის დასტური მიუღიათ.⁵¹ ამ შემთხვევიდან ნათლად ჩანს, რომ მოდავე მხარეები თავიანთი ინიციატივით მოითხოვდნენ მედიატორთა საშუალებით დავის გადაწყვეტას, ხოლო დედოფალმა დასტური მისცა და, კონფლიქტის მშვიდობიანად მოგვარების პირობით, საქმე მედიატორებს გადასცა განსახილველად.

ისტორიულად, როგორც ჩვენი ნაშრომის დასაწყისშიც აღვნიშნეთ, აღდგენითი მართლმსაჯულების მთავარი მიზანია კონფლიქტის ორივე მხარის „განკურნება“ და მათთვის „ჭრილობების მოშუშება“. ამ შემთხვევაში სახელმწიფო ორგანო უძღური აღმოჩნდა დავის გადაწყვეტისას, ხოლო მხარეთა მიერ ერთობლივად არჩეულმა კერძო პირებმა მოლაპარაკების გზით შეძლეს კომპრომისის მიღწევა და ორივე მხარემ „იყაბულა“ ეს გადაწყვეტილება. წყარო ნათელს ხდის, რომ ჯერ კიდევ XVIII საუკუნის ბოლოს მიმართავდნენ დავის ალტერნატიული მეთოდებით გადაწყვეტას.

ქართული სამართლის ძეგლებში არა მარტო ეს შემთხვევაა აღწერილი, არამედ გვხვდება კიდევ სხვა უამრავი ფაქტი, როდესაც მედიატორთა მონაწილეობით უმძიმესი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც კი დავა მორიგებით დასრულებულა. განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს სვანეთისა და ხევსურეთის ჩვეულებები.

გ. დავითაშვილი ნაშრომში – „დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში“ – უხვად იშველიებს მხარეთა მორიგებასა და პატიებასთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებს. კერძოდ, ქართულ ჩვეულებით სამართალში მხარეთა შერიგების განხილვისას ავტორი მიუთითებს: არაერთი ხევსური ინფორმატორი საუბარში ხაზს უსვამს იმას, რომ სასჯელის განსაზღვრისას არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა, მკვლელობა განზრახ მოხდა თუ უნებლიეთ, თუმცა მიუთითებენ, რომ შერიგება ამ უკანასკნელ შემთხვევაში უფრო გაადვილებულია. შერიგება ხევსურეთში არ გულისხმობდა დაზარალებულის მიერ დამნაშავის სრულ პატიებას და პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლებას. შერიგება, უპირველეს ყოვლისა, ნიშნავდა იმას, რომ დაზარალებული თანახმა იყო, უარი ეთქვა შურისძიებაზე და ამის სანაცვლოდ მიეღო კონკრეტული დანაშაულისათვის გათვალისწინებული საზღაური. საზღაურის გადახდას კი მოჰყვებოდა მხარეებს შორის შერიგების ცერემონიალი.⁵²

„განაჩენის აღსრულებაში აქტიურ მონაწილეობას იღებენ „რჯულის კაცები“. ისინი, როდესაც ორივე მხარისაგან მიიღებენ თანხმობას, მიემართებიან იმ მხარეს-

⁵⁰ დავითაშვილი გ., სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2004, 13.

⁵¹ იქვე.

⁵² დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 111-113.

თან, რომელსაც გადახდა ევალეზა, მიიღებენ მისგან „დრამას“⁵³ და მიაქვთ დაზარალებულთან“.⁵⁴

გ. დავითაშვილი აღნიშნავს, რომ, ხევსურეთის მსგავსად, სვანეთშიც უნებლიე დანაშაულის დროს (მათ შორის მკვლელობისას) შედარებით ადვილი იყო მოკლულის ოჯახის დაყოლიება, უარი ეთქვა შურისძიებაზე და დასთანხმებოდა მედიატორი მოსამართლეების (მორვების) მიერ გამოტანილი განაჩენის საფუძველზე შერიგებას. საბოლოო შერიგებისათვის აუცილებელი იყო, დამნაშავეს დაზარალებულისათვის გადაეხადა მორვების მიერ დაკისრებული საზღაური. სვანეთში უნებლიე მკვლელობისას ხეობის, ანუ თემისა და სოფლის, საზოგადოება უფრო აქტიურად ერეოდა შერიგების პროცესში, რადგან მოკლულის ოჯახი ამ დროს ნაკლებად მოსარიდებელი იყო. ცხადია, განზრახ მკვლელობის შემთხვევაში საზოგადოება შერიგების პროცესში ვერ ჩაერეოდა და მოკლულის ოჯახის მიმართ ბევრად უფრო მორიდებული იქნებოდა. ა. დავითიანის თქმით, ხევი (თემი) „არასდროს არ მისცემდა ნებას, რომ ჭირისუფალს უნებური მკვლელობის სისხლი აეღო, პირდაპირ მკვლელს გამოსდგომოდა და მოეკლა ან ის, ანდა მისი ოჯახის რომელიმე წევრი“. კალელი ინფორმატორი კი უფრო კატეგორიულია: „გაუფრთხილებელი მკვლელობა ყოველთვის მორიგებით მთავრდება, განზრახ მკვლელობისას მორიგებაზე დათანხმება მეტად ჭირს, რომელსაც დიდი მოციქულობა უძღვის წინ“.⁵⁵ როგორც კი მედიატორები დაასრულებდნენ საიდუმლო თათბირს, ურთიერთშეთანხმებით გამოიტანდნენ განაჩენს. განაჩენის გამოცხადება და მხარეთა შერიგება უმეტეს შემთხვევაში, ფაქტობრივად, ერთდროულად ხორციელდებოდა, განაჩენის გამოცხადება ხდებოდა სწორედ მხარეთა შერიგების მიზნით დამნაშავე მხარის ოჯახში გაშლილ სუფრასთან. აქვე დაზარალებულს გადაეცემოდა დადგენილი თანხა და საჩუქრები.⁵⁶ სამედიატორო სასამართლოს განაჩენი აღსასრულებლად სავალდებულოა, სვანური ადათი არ იცნობს გადაწყვეტილების ფაკულტატიურობას და ეს წესი დღემდეა დაცული.⁵⁷

აღსანიშნავია, რომ იგივე მონაცემები ფიქსირდება აჭარაშიც. აჭარაშიც „ყეზად“, ანუ განზრახვის გარეშე, მკვლელობისას შერიგება გაიოლებული იყო და, როგორც ინფორმატორები მიუთითებენ, ამ დროს სისხლის აღება (განსხვავებით განზრახვი მკვლელობისგან) არ ხდებოდა. შერიგება უნებლიე მკვლელობისას თუ დაჭრისას უფრო ადვილდებოდა ხევშიც და ფშავშიც.⁵⁸

მოყვანილი მაგალითები ცხადყოფს, რომ საქართველოში, განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში, პრიორიტეტული იყო არა ზიანის მიმყენებლის დასჯა და მისთვის სხეულებრივი თუ სხვა სახის სასჯელის დაკისრება, არამედ მედიატორების მიერ აქცენტი კეთდებოდა შერიგებასა და პირვანდელი ურთიერთობის აღდგენაზე ისეთი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაშიც კი, როგორიცაა უნებლიე მკვლელობა. ცალსახაა,

⁵³ ფულისა და წონის ერთეულის სახელწოდება ძველ ქართულ სამართალში, იხ. დავითაშვილი გ., სამედიატორო სასამართლო ანუ „რჯული“ ხევსურეთში, თბ., 2001, 72.

⁵⁴ დავითაშვილი გ., სამედიატორო სასამართლო ანუ „რჯული“ ხევსურეთში, თბ., 2001, 73, ციტირებულია: კეკელიძე მ., მასალები ხევსურულ ჩვეულებით სამართალზე, ეთნოგრაფიული რვეული, №2, თბ., 1977, 66.

⁵⁵ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 115-116.

⁵⁶ დავითაშვილი გ., სამედიატორო სასამართლო სვანეთში, თბ., 2002, 100-111.

⁵⁷ ონიანი ს., დავითაშვილი გ., ჩვეულებითი სამართლის მოქმედება თანამედროვე ბალსზემო სვანეთში, თბ., 2016, 34.

⁵⁸ დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 118.

რომ შერიგება უნებლიე მკვლელობის დროს უფრო გაიოლებული იყო, მაგრამ, მასალების მიხედვით, განზრახ მკვლელობის დროსაც არ ყოფილა გამორიცხული. ნიშანდობლივია, რომ მკვლელობისთვის რესტიტუცია გამართლებული იყო არა მარტო ქართული ჩვეულებითი სამართლის მიხედვით, არამედ მთელი დასავლური სამყაროს მასშტაბით (მათ შორის ანტიკურ საბერძნეთშიც). მართლმსაჯულების აღსრულება კი, უპირველეს ყოვლისა, შუამავლობისა და მოლაპარაკებების გზით ხდებოდა.

მიუხედავად იმისა, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროცესში მედიატორის-/მომრიგებლის როლს შერიგების ხელშეწყობა და არა მისი იძულება წარმოადგენს, ქართულ ისტორიულ სინამდვილეში აშკარაა, რომ გაუფრთხილებელი დანაშაულის ჩადენის შემთხვევაში ზოგჯერ იძულებით შერიგებაც მომხდარა თემის ჩარევით.⁵⁹

შერიგების პროცესი ქართულ ჩვეულებით სამართალში ხაზს უსვამს დამნაშავის, მსხვერპლისა და საზოგადოების აქტიურ მონაწილეობას, ფაქტების დადგენასა და პროცესში ჩართული პირების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის ანალიზს. ზიანის მიმყენებელი პირი პასუხისმგებლობას იღებს მის მიერ ჩადენილი დანაშაულისათვის და ზღავს დაზარალებულისათვის მიყენებულ ზიანს. ეს კი მონაწილების, მიტევებისა და რეინტეგრაციის საშუალებას იძლევა, რაც აღდგენითი მართლმსაჯულების მთავარი მიზანია. ამასთან, ყველაზე მნიშვნელოვანი მაინც ის არის, რომ დღეს – XXI საუკუნის რეალობაშიც კი – სვანური ადათობრივი სამართალი კვლავ ცოცხალია და გარკვეული ტრანსფორმაციით, მაგრამ არსებობს მაინც განაგრძობს, რასაც 2015 წლის 20-30 ივნისის საველე-ეთნოგრაფიული ექსპედიციის დროს სულხან ონიანისა და გიორგი დავითაშვილის მიერ არაერთი რესპონდენტის გამოკითხვაც ცხადყოფს. უფრო მეტიც, გამოკითხვაში მონაწილე რესპონდენტთა უმრავლესობა, როგორც მკვლევრები აღნიშნავენ, „თავად წარმოადგენს ჩვეულებითი სამართლის ხელმძღვანელ მომრიგებელ-მოსამართლეს“.⁶⁰

4. აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების პროგრამები

კვლევის თემატიკის თვალსაზრისით, საინტერესოა ვისაუბროთ აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარების იმ ნარატივზე, რომლის ისტორია სულ რამდენიმე ათწლეულს მოიცავს, დღესაც აქტიურად აგრძელებს საზღვრების გაფართოებას და, რომლის მომხრეებმაც საკუთარი წვლილი შეიტანეს ამ ინსტიტუტის ხელახლა აღდგენასა და განვითარებაში. სახელმწიფო ინსტიტუტების გაძლიერებამ და გლობალიზაციის ტემპებმა გარკვეული გავლენა მოახდინეს აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების ტრანსფორმირებაზე. აღდგენითმა მართლმსაჯულებამ ფოკუსირება ინდივიდებსა და საზოგადოებებზე გააკეთა, რათა გაერკვია, რა სურდათ მათ. XX საუკუნის 70-იან წლებში ჩატარებული ექსპერიმენტების თანახმად, თანამედროვე აღდგენითი მართლმსაჯულება განვითარდა მაშინ, როდესაც დანაშაულის ჩამდენი პირები ხვდებოდნენ იმ პირებს, რომელთაც მათი ქმედების გამო ზიანი მიადგათ. ისინი საუბრობდნენ

⁵⁹ დანვრილებით იხ. დავითაშვილი გ., მონოგრაფიები: დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011; სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2004; სამედიატორო სასამართლო სვანეთში, თბ., 2002, სამედიატორო სასამართლო ანუ რჯული ხევსურეთში, თბ., 2001.

⁶⁰ ონიანი ს., დავითაშვილი გ., ჩვეულებითი სამართლის მოქმედება თანამედროვე ბალსზემო სვანეთში, თბ., 2016, 8.

დანაშაულის შედეგად წარმოშობილი ანგარიშვალდებულების შესახებ, იმაზე, თუ როგორ დაზარალდნენ ადამიანები და როგორ შეიძლებოდა ამ ზიანის გამოსწორება.⁶¹ როსნერი და კლაუსი მიუთითებდნენ, რომ ბრალდებულმა და დაზარალებულმა შეძლებისდაგვარად საერთო მოლაპარაკებაში ნეიტრალური მესამე პირის ჩართვით უნდა მოახერხონ ერთმანეთთან საუბარი მომხდარზე. ამ დროს გათვალისწინებულ უნდა იქნეს როგორც მსხვერპლის ტკივილი, ასევე დამნაშავის ცნობიერებაც. დამნაშავის არამატერიალური საკომპენსაციო ანაზღაურება ბოდიშის მოხდის სახით ხშირად ხელს უწყობს მოლაპარაკებაში მონაწილე მხარეთა შემდგომი ქმედებების განხორციელებას. შეთანხმების მიღწევაში დანაშაულით გამოწვეული მატერიალური ზარალის ანაზღაურებაც შეიძლება მნიშვნელოვან როლს ასრულებდეს.⁶² ამგვარი მიდგომა დანაშაულის მიმართ რადიკალურად განსხვავდება სისხლის სამართლის სისტემისაგან, რომლის მთავარი მიზანი დამნაშავის იდენტიფიცირება და მისი დასჯაა.

საჭიროდ მიგვაჩნია ასევე შევეხოთ თავად ტერმინ „აღდგენითი მართლმსაჯულების“ წარმოშობის ისტორიას. ზოგადად მიჩნეულია, რომ ეს ტერმინი პირველად 1977 წელს გამოიყენა ალბერტ ეგლაშმა თავის სტატიაში: „რესტიტუციის მიღმა: კრეატიული რესტიტუცია“,⁶³ თუმცა ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს ის ფაქტიც, რომ აღნიშნული ტერმინი ალბერტ ეგლაშის მიერ გამოყენებულ იქნა დაახლოებით 20 წლით ადრე. ეგლაშის წყაროს აღდგენითი მართლმსაჯულების ტერმინთან მიმართებით 2005 წელს მიაკვლია ენ სკელტონმა 1955 წელს გამოცემულ წიგნში „სამართლიანობისა და სამართლის ბიბლიური დოქტრინა“.⁶⁴ ამ წიგნის შესაბამის ნაწილში, სადაც განხილულია კავშირი სამართალსა და სიყვარულს შორის, ვკითხულობთ: „... მხოლოდ აღდგენით მართლმსაჯულებას შეუძლია იმის გაკეთება, რასაც კანონი ვერასოდეს გააკეთებს. მას შეუძლია უმძიმესი ჭრილობის მოშუშება, რომლისგანაც მთელი კაცობრიობა იტანჯება და რომელიც ზოგადად სამართლიანობას ადამიანებს შორის ურთიერთობის დროს მუდმივ უსამართლობად აქცევს. სოციალური სამართლიანობა ვერასოდეს გაგვიყვანს რეპარაციის ნორმის ფარგლებს გარეთ, სადამსჯელო მართლმსაჯულებას არანაირი რესურსი არ გააჩნია ზიანის აღსადგენად. როგორც ბიბლიიდან ირკვევა, მხოლოდ აღდგენით მართლმსაჯულებას აქვს ცოდვის დაძლევის პოზიტიური ძალა“.⁶⁵ ასევე საყურადღებოა ალბერტ ეგლაშის 1955 წელს გამოცემული სტატია „კრეატიული რესტიტუცია: მისი ფესვები ფსიქოლოგიაში, რელიგიასა და სამართალში“. ავტორის აზრით, პენოლოგიის სფეროში რესოციალიზაციის ერთ-ერთი მეთოდი, რომელიც ზემოქმედებას მოახდენს დამნაშავე პირებზე, არის კრეატიული რესტიტუცია და აკეთებს დასკვნას, რომ მართლმსაჯულებას აქვს აღდგენითი ელემენტი. აღდგენით მართლმსაჯულებას შეუძლია იმ რეზულტატის გამოწვევა, რასაც კანონი ვერასოდეს მოახერხებს - მას შეუძლია, მოაშუშოს ყველაზე ღრმა ჭრილობა და გადა-

⁶¹ Walker L., Restorative Justice Definition and Purpose, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 4-5.

⁶² Kaspar J., Wiedergutmachung und Mediation im Strafrecht, München, 2004, 3.

⁶³ Eglash A., Creative Restitution, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, Vol. 48, No. 6, Northwestern University Pritzker School of Law, Mar.-Apr., 1958, 619-620.

⁶⁴ Van Ness D.W., Strong K.H., Restoring Justice, An Introduction to Restorative Justice, 2010, Matthew Bender & Company, Inc., a member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 22.

⁶⁵ Eglash A., Creative Restitution, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, Vol. 48, No. 6, Northwestern University Pritzker School of Law, Mar.-Apr., 1958, 620.

ლახოს ცოდვა; რესტიტუციის დროს დამნაშავემ ჩვენი დახმარებით უნდა შეძლოს იმ ზიანის კომპენსირება, რომელიც დაზარალებულს მიადგა.⁶⁶ ეგლაში დანაშაულის ჩადენის შედეგად დაზარალებულ ადამიანებს აკუთვნება თავად დანაშაულის ჩამდენ პირებსა და მის ახლობლებს, იმ მოტივით, რომ გამოწვეული ზიანის გამო, მათაც აქვთ „ჭრილობები მოსაშუშებელი“. ეგლაშის თანახმად, დანაშაულით დაზარალებული ადამიანების ჯგუფი მოიცავს მათ, ვისაც უშუალო ზიანი მიადგა, დაზარალებულის ახლობლებს, ასევე დანაშაულის ჩამდენ პირსა და მის ახლობლებს. აღდგენითი მართლმსაჯულება ამ უკანასკნელთაც სთავაზობს, რომ აიყვანონ თავი ხელში, პასუხისმგებლობა აიღონ მათი საქციელის გამო და მოიშუშონ ჭრილობები.⁶⁷

თავდაპირველად ალბერტ ეგლაშს მიაჩნდა, რომ „აღდგენითი მართლმსაჯულება და ზარალის ანაზღაურება, ისევე როგორც მისი ორი ალტერნატივა – დასჯა და სასჯელი, – უპირველეს ყოვლისა, დამნაშავეებს ეხება. ნებისმიერი სარგებელი, რასაც აქედან დაზარალებული იღებს, არის ერთგვარი ბონუსი, დამატებითი სარგებელი, მაგრამ არა პრო-ცესის გული“.⁶⁸ შემდგომში, აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარებასთან ერთად, მისაღები გახდა ის აზრიც, რომ დაზარალებულებზე ზრუნვა ამ მოძრაობის ცენტრალურ საკითხს შეადგენს.⁶⁹

ლორენ უოლკერი აცხადებს, რომ მსოფლიოში აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარებაში ჰ. ზეჰრს ყველაზე დიდი წვლილი მიუძღვის. თავის ნაშრომში – „აღდგენითი მართლმსაჯულება“ – ზეჰრმა ასეთი სახის დეფინიცია მოგვცა: „დანაშაულს ზიანი მოაქვს ადამიანებისთვის და ურთიერთობებისთვის. აღდგენითი მართლმსაჯულება ქმნის ყველაფრის გამოსწორების ვალდებულებას ისეთი გადაწყვეტილებების ძიებისას, რომლებიც ხელს უწყობენ ურთიერთობების აღდგენას, შერიგებასა და დარწმუნებულობის შეგრძნების განვითარებას, მართლმსაჯულების პროცესში მონაწილეობს დაზარალებული, სამართალდამრღვევი და საზოგადოება.“⁷⁰ მარშალმა ეს აღწერა როგორც პროცესი, როდესაც კონკრეტულ დანაშაულში ჩართული ყველა მხარე იკრიბება იმის ერთობლივად გადასაწყვეტად, თუ როგორ გაუმკლავდნენ დანაშაულის შედეგებს და მის გავლენას მომავალში. ავტორის აზრით, მართალია, ამ განმარტების განვრცობა კიდევ მრავალმხრივია შესაძლებელი, მაგრამ ესეც სრულიად საკმარისია მისი ფუნქციონირებისათვის.⁷¹ მარტინ რაიტი ამტკიცებდა, რომ ახალი მოდელის შემთხვევაში „დანაშაულზე რეაგირება არ იქნება კიდევ უფრო მეტი ზიანის მომტანი ორივე მხარისთვის, არამედ შესაძლებლობის ფარგლებში ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რათა მოხდეს მდგომარეობის აღდგენა. საზოგადოება დახმარებას სთავა-

⁶⁶ Eglash A., Creative Restitution, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, Vol. 48, No. 6, Northwestern University Pritzker School of Law, Mar.-Apr., 1958, 619-620.

⁶⁷ Walker L., Restorative Justice Definition and Purpose, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 5, ციტირებულია: Eglash A., Beyond restitution: Creative Restitution, in: Hudson J., Galaway B. (eds.), Restitution in Criminal Justice, Lexington, Mass.: D.C. Heath, 1977.

⁶⁸ იქვე, 7.

⁶⁹ Walker L., Restorative Justice Definition and Purpose, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 7.

⁷⁰ Зер Х., Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа“, Москва, 2002, 64-65.

⁷¹ Marshall T. F., The Evolution of Restorative Justice in Britain, ჟურნალში: Restorative Justice and Mediation European Journal on Criminal Policy and Research, 1996, 38.

ზობს დაზარალებულს და სამართალდამრღვევს აკისრებს პასუხისმგებლობას, რომელსაც მოეთხოვება რეპარაციის განხორციელება. ამ დროს ყურადღება უნდა მიექცეს არა მარტო შედეგს, არამედ მთლიანად იმ პროცესის განვითარებას, რომელშიც აღიარებული იქნება როგორც დაზარალებულის, ასევე სამართალდამრღვევის გრძნობები და ადამიანური ბუნება.⁷² აღდგენითი მართლმსაჯულებისთვის არსებითი მნიშვნელობა აქვს როგორც კოლაბორაციულ, ასევე მონაწილეობით პროცესს. აღდგენითი ღონისძიებების ფარგლებში სხვათა ქმედებების შედეგად დაზარალებული პირები უნდა იყვნენ აქტიური მონაწილეები და არა პასიური მიმღებები.⁷³

გაერო მთავარ როლს ასრულებს სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სტრატეგიების, საერთაშორისო წესების, სტანდარტებისა და რეკომენდაციების შემუშავებაში. გაეროს სტანდარტების მიხედვით: აღდგენითი მართლმსაჯულება იძლევა პასუხს კრიმინალურ ქცევაზე საზოგადოების, დაზარალებულებისა და დამნაშავეების მოთხოვნილებების დაბალანსების გზით. ის არის განვითარებადი კონცეფცია, რომელმაც წარმოშვა განსხვავებული ინტერპრეტაციები სხვადასხვა ქვეყანაში, კონცეფცია, რომელზეც სრული კონსენსუსის მიღწევა ყოველთვის ვერ ხერხდება (2006).⁷⁴ 1999 წელს ევროპის საბჭოს მინისტრთა კომიტეტმა შეიმუშავა რეკომენდაცია მედიაციის გამოყენების შესახებ დასჯადი დანაშაულების დროს. იმავე წელს ევროკავშირმა დააფინანსა „დაზარალებულისა და დამნაშავის მედიაციისა და აღდგენითი მართლმსაჯულების ევროპული ფორუმის“ ჩამოყალიბება. შედეგად, ევროკავშირმა მიიღო კანონმდებლობა, რომელიც ითვალისწინებდა აღდგენითი მართლმსაჯულების გამოყენების ნახალისებას თავის წევრ ქვეყნებში. 2002 წელს გაეროს ეკონომიკურმა და სოციალურმა საბჭომ (ECOSOC) მიიღო „სისხლის სამართლის საქმეებში აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების გამოყენების ძირითადი პრინციპების დეკლარაცია“, რომელიც შემუშავებული იყო არა მარტო აღდგენითი მართლმსაჯულების გლობალურ დონეზე გამოყენების ნასახალისებლად, არამედ აღდგენითი მართლმსაჯულების მიდგომების ჩასართავად სისხლის სამართალში, ისე, რომ არ დარღვეულიყო დაზარალებულისა და დამნაშავის უფლებები.⁷⁵

მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში მრავალი კრიმინალური სიტუაციის გადაჭრა ხორციელდება აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების საშუალებით. ამ პროგრამების ნაწილი ჩამოყალიბდა მკვიდრი მოსახლეობის ხალხების ტრადიციული კულტურის გავლენით. აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამები დაკავშირებულია აღდგენით პროცესებსა და აღდგენით შედეგებთან. აღდგენითი პროცესი გულისხმობს დანაშაულთან შემხებლობაში მყოფი ყველა ადამიანის ჩაბმასა და წარმოქმნილი პრობლემის გადაჭრაში შუამავლის (სამართლიანი და მიუკერძოებელი მესამე მხარის) აქტიურ მონაწილეობას. აღდგენითი შედეგი კი მიმართულია აღდგენით პროცესზე

⁷² Van Ness D.W., Strong K.H., Restoring Justice, An Introduction to Restorative justice, 2010, Matthew Bender & Company, Inc., a member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 23.

⁷³ Takahashi R., Restorative Justice Almost 50 Years Later: Japanese American Redress for Exclusion, Restriction, and Incarceration, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), 2013, 227.

⁷⁴ Walker L., Restorative Justice Definition and Purpose, წიგნში: Restorative Justice Today, Practical Applications, Van Wormer K.S., Walker L. (eds.), Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 7.

⁷⁵ Van Ness D.W., Strong K.H., Restoring Justice, An Introduction to Restorative Justice, 2010, Matthew Bender & Company, Inc., a member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 27.

მიღწეული შეთანხმების შესრულებისაკენ. ამ შემთხვევებში ფიქსირდება სამართალ-დამრღვევის კონკრეტული მოქმედებების თანმიმდევრობა, რომელიც გულისხმობს მსხვერპლისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურებას და სამართალდამრღვევის სოციალურ გარემოცვაში რეპუტაციის აღდგენის ხელშეწყობას.

აღდგენითი მართლმსაჯულების განვითარებაზე სამმა ძირითადმა პროგრამამ მოახდინა გავლენა:

- პირველია ყველაზე გავრცელებული *მსხვერპლისა და სამართალდამრღვევის შეხიგების პროგრამა* (Victim – Offender Reconciliation Programs – VORP), რომელიც ცნობილია აგრეთვე „მსხვერპლისა და სამართალდამრღვევის მედიაციის“ სახელწოდებით (Victim – Offender – VOM). თანამედროვე გამოყენება ასეთი სახის შეხვედრებისა, რომლებიც იძლეოდნენ იმის საშუალებას, რომ დაზარალებულს სამართალდამრღვევისათვის აეხსნა დანაშაულის ზემოქმედება, პირველად 1974 წელს ელმირაში (თემი ონტარიოს პროვინციაში, კანადა) დაფიქსირდა. აშშ-ის მედიაციის საკითხებზე მომუშავე პირველი პრაქტიკოსები და მკვლევრები იყვნენ ჰოვარდ ზეჰრი, რონ კლასენი და მარკ უმბრეითი. უმბრეითმა მთელი რიგი სტატიებისა და წიგნების სერია მიუძღვნა დაზარალებულსა და დამნაშავეს შორის მედიაციას, მათ შორის ძალადობრივი დანაშაულის შემთხვევაში ასეთი პროგრამების გამოყენების განმარტებასა და შეფასებას. ზეჰრი და კლასენი, რომლებიც თავადაც მენონიტების ქრისტიანული ტრადიციის მიმდევრები იყვნენ, ამტკიცებდნენ, რომ ჭეშმარიტად განკურნებისაკენ სწრაფვაში მხარეების ხელშეწყობის კუთხით, ეკლესიაზე დაფუძნებულ [საეკლესიო] ან უკიდურეს შემთხვევაში საზოგადოებრივ აზრზე დაფუძნებულ [სათემო] პროგრამებს უფრო მეტი პოტენციალი ჰქონდა, ვიდრე სახელმწიფოს მიერ შედგენილ პროგრამებს. საზოგადოებრივი [სათემო] აზრი უფრო მეტად უწყობს ხელს დაზარალებულსა და სამართალდამრღვევს შორის მედიაციის განმტკიცებას და (იმის მიუხედავად, რომ შეიძლება უფრო შრომატევადი იყოს), სასურველია, პროგრამების ორგანიზება სწორედ ამ გზით განხორციელდეს და არა სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის წინილის, ან სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემის მიერ დაფინანსებული პროგრამის მიხედვით.⁷⁶ პროგრამის (Victim – Offender Reconciliation Programs – VORP) პირველი საპილოტე ვერსიის განხორციელება 1981 წელს დაიწყო ნორვეგიაში, გავრცელდა მთელი ევროპის მასშტაბით და მის ფარგლებსაც გასცდა.⁷⁷

- აღდგენითი მართლმსაჯულების მეორე პროგრამა – „ოჯახური კონფერენციები“ (Family Group Conferences – FGC) – შეიქმნა ახალ ზელანდიაში და ბაზირებულია მკვიდრი მოსახლეობის – მაორის ტრადიციებზე. კონფერენცია რამდენიმე კუთხით განსხვავდება დაზარალებულისა და დამნაშავეს მედიაციისაგან, მაგრამ ერთ-ერთი ყველაზე აღსანიშნავი ფაქტია ის, რომ შეხვედრებში უფრო მეტი ადამიანი მონაწილეობს: დამნაშავესა და დაზარალებულის გარდა, ჩართული არიან ოჯახის წევრები, მხარდამჭერები და ხელისუფლების წარმომადგენლები.

კონფერენციებს აწყობს და უძღვება ანაზღაურებადი სამსახურის სოციალური მომსახურების პერსონალი – არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოორდინატორი. ზეჰრი აღნიშნავს, რომ, რადგანაც ოჯახური ჯგუფური შეხვედრების მეთოდით დავების

⁷⁶ Van Ness D.W., Strong K.H., Restoring Justice, An Introduction to Restorative justice, 2010, Matthew Bender & Company, Inc., a member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 26-27.

⁷⁷ იქვე, 28.

გადაწყვეტა ჩვეულებრივი სასამართლოს შემცვლელია, ამ მეთოდის ფარგლებში უნდა მოხდეს დამნაშავისათვის მთლიანი გეგმის შემუშავება, რომელიც, გარდა ზარალის ანაზღაურებისა, მოიცავს პრევენციისა და ზოგჯერ სასჯელის ელემენტებს. ასეთ შეხვედრებზე შესაძლებელია ბრალზე მოლაპარაკებაც. საინტერესოა, რომ გეგმა შეხვედრაში მონაწილე ყველა პირის შეთანხმებით უნდა იქნეს შედგენილი. დაზარალებულს, დამნაშავეს ან პოლიციელს (პროკურორს) შეუძლია, დაბლოკოს იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე უკმაყოფილოა.⁷⁸

• „მახტმსაჯულების წიხები“ (“Sentencing Circles”) აღდგენითი შეხვედრების მესამე ფორმაა. ისინი გასული საუკუნეების 80-იან წლებში პირველად გამოჩნდნენ კანადაში და ეფუძნებოდნენ კანადის მკვიდრი ხალხების მართლმსაჯულების აბორიგენულ გაგებას. ამ შეხვედრაში მონაწილეობის მიღება შეუძლია მოსამართლეს, პოლიციელს, ადვოკატებს, პრობაციის ოფიცერს, დაზარალებულს, დამზარალებელს, ადგილობრივი თემის წევრებსა და წარმომადგენლებს.⁷⁹ ვან ნესი და სტრონგი ყურადღებას ამახვილებენ იმ გარემოებაზე, რომ წრეები უარყოფდა პროფესიონალების მონოპოლიას, აუმჯობესებდა ხელმისაწვდომი ინფორმაციის რაოდენობასა და ხარისხს, შესაძლებელს ხდიდა ახალი გზების კრეატიულ ძიებას, ის ბიძგს აძლევდა პასუხისმგებლობის გაზიარებას, წაახალისებდა დამნაშავის ჩართულობას, გულისხმობდა დაზარალებულის მონაწილეობას განაჩენის გამოტანის პროცესში, ქმნიდა კონსტრუქციულ გარემოს. წრიული მოდელი შესაძლებელს ხდიდა, ყველას უკეთესად გაეგო მართლმსაჯულების სისტემის შეზღუდვები, აფართოებდა სისხლის სამართლის სისტემის ფოკუსს, ეხმარებოდა საზოგადოებას რესურსების მობილიზებაში და ხელს უწყობდა ადგილობრივებისა და კანადის ხელისუფლების ღირებულებების შერწყმას.⁸⁰

აღდგენითი მართლმსაჯულება სულ უფრო მეტ ქვეყანაში ხდება ერთ-ერთი კონკურენტული მიდგომა დანაშაულისა და სადამსჯელო მართლმსაჯულების მიმართ, რომელიც რეგულარულად განიხილება სასამართლოებისა და კანონმდებლების მიერ. შედეგად, სახელისუფლებო სისტემები მხარს უჭერენ აღდგენითი მართლმსაჯულების პროგრამების განვითარებასა და გაფართოებას. ხორციელდება საკანონმდებლო ცვლილებები, რათა შესაძლებელი გახდეს აღდგენითი მართლმსაჯულების ჩართვა კანონმდებლობაში.

5. დასკვნა

კვლევამ ცხადყო, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულება კაცობრიობის უდიდესი პერიოდის განმავლობაში იყო უძველესი და ყველაზე გავრცელებული მიდგომა მსხვერპლსა და სამართალდამრღვევს შორის კონფლიქტების დასარეგულირებლად. მართლმსაჯულების აღდგენითი კონცეფციების ფესვები მომდინარეობს როგორც დასავლური, ისე არადასავლური ტრადიციებიდან. შესაბამისად, მართლმსაჯულების აღდგენითი მოდელისაკენ დაბრუნება შეგვიძლია აღვიქვათ როგორც მართლმსაჯულების ფესვებთან დაბრუნება და არა როგორც თანამედროვე ეპოქის უახლესი ინსტიტუტი. აღ-

⁷⁸ ბეჰნი ჰ., აღდგენითი მართლმსაჯულების პატარა წიგნი, თბ., 2011, 52-54.

⁷⁹ იქვე, 30.

⁸⁰ Van Ness D.W., Strong K.H., Restoring Justice, An Introduction to Restorative justice, Matthew Bender & Company, Inc., a member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 29.

დგენითი მართლმსაჯულების განვითარების წინარე ისტორიული მოვლენების შესწავლამ თვალსაჩინო გახადა ამ მოვლენის ზრდის ეტაპები. აღსანიშნავია, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულება გლობალურ დონეზეა. გარდა იმისა, რომ მასზე ზეგავლენა მოახდინა მსოფლიოს არაერთი ქვეყნის ხალხთა ტრადიციებმა და წეს-ჩვეულებებმა, ის ასევე განსხვავებულ კულტურებსა და სამართლებრივ სისტემებში იქნა შემოღებული. რეალურად აღდგენითი მართლმსაჯულების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი თვისებაა ის ფაქტი, რომ მისი საფუძვლები პრაქტიკულად ერთდროულად შეიქრა მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეში. ზოგ შემთხვევაში პროგრამის ან თეორიის განვითარება ხდებოდა აღდგენითი მართლმსაჯულების იდეებთან უშუალო კონტაქტამდე. აღდგენითი პროცესებისა და სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სისტემაზე ამ პროცესების გავლენის გაანალიზებისას შეიძლება დავასკვნათ, რომ აღდგენითი მართლმსაჯულების დარგი სწრაფად იზრდება და დარგის აღსაწერად და დასახასიათებლად პარალელურად ყალიბდება ახალი კონცეფციები.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს კონსტიტუცია, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 24/08/1995, 23/03/2018 მდგომარეობით.
2. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 09/10/2009 22/06/2021 მდგომარეობით.
3. არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/06/2015 22/06/2021 მდგომარეობით.
4. დავითაშვილი გ., სასამართლო ორგანიზაცია და პროცესი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2004, 5, 13.
5. დავითაშვილი გ., დანაშაული და სასჯელი ქართულ ჩვეულებით სამართალში, თბ., 2011, 111-113, 115-116, 118.
6. დავითაშვილი გ., სამედიატორო სასამართლო ანუ „რჯული“ ხევსურეთში, თბ., 2001, 72-73.
7. დავითაშვილი გ., სამედიატორო სასამართლო სვანეთში, თბ., 2002, 100-111.
8. ეჩინი ი., ჯავახიშვილი ჯ., ჯავახიშვილი დ., აღდგენითი მართლმსაჯულების სახელმძღვანელო, საუნივერსიტეტო და პროფესიული სწავლებისათვის, თბ., 2020, 123.
9. ზეჭი ჰ., აღდგენითი მართლმსაჯულების პატარა წიგნი, თბ., 2011, 30, 52-54.
10. თუმანიშვილი გ., აღდგენითი (რესტორაციული) მართლმსაჯულება და მისი განვითარების პერსპექტივა საქართველოში. სისხლის სამართლის სამეცნიერო სიმპოზიუმის კრებული: სისხლის სამართლის მეცნიერება ერთიანი ევროპული სივრცის განვითარების პროცესში, თბ., 2013, 260.
11. ონიანი ს., დავითაშვილი გ., ჩვეულებითი სამართლის მოქმედება თანამედროვე ბალსზემო სვანეთში, თბ., 2016, 8, 34.
12. სუხგუდაძე ი., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორიისთვის, თბ., 1952, 347, 351, 356.
13. შადიკაშვილი მ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის სისხლისსამართლებრივი, კრიმინოლოგიური და ფსიქოლოგიური ასპექტები, თბ., 2013, 4.
14. შაპოვიჩი ნ. ვ., დოევი ი. ე., ცეხმატენი ჟ., ბავშვის უფლებები საერთაშორისო სამართალში, თბ., 2012, 348.
15. ჯავახიშვილი დ., არასრულწლოვანთა განრიდებისა და მედიაციის პროგრამის მიმოხილვა, ჟურნ. „დავის ალტერნატიული გადაწყვეტა – წელიწდეული“, ბუჩქელი ი. (ხედ.), თბ., 2016, 179.
16. Eglash A., Creative Restitution, The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science, Vol. 48, No. 6, Published by: Northwestern University Pritzker School of Law, Mar.-Apr., 1958, 619-620.
17. Gavrielides T., Restorative Practices: From The Early Societies to the 1970s, Internet Journal of Criminology, United Kingdom, 2011, 6-8. <https://docs.wixstatic.com/ugd/b93dd4_b68b3e905ddb480695a6a7c703d1363-0.pdf> [21.06.2021].

18. *Llewellyn J. J., Howse R.*, „Restorative Justice” a Conceptual Framework, Prepared for the Law Commission of Canada, 1998, 5-9.
19. *London R.*, A New Paradigm Arises *ᄡᄡᄡᄡᄡ*: A Restorative Justice Reader, *Johnstone G.(ed.)*, 2nd ed., London and New York 2013, 10.
20. *Marshall T. F.*, The Evolution of Restorative Justice in Britain, *Restorative Justice and Mediation European Journal on Criminal Policy and Research*, 1996, 38.
21. *Mulligan S.*, From Retribution to Repair: Juvenile Justice and the History of Restorative Justice, *University of La Verne Law Review, Ontario*, 2009, 139, 142-144, <<https://docplayer.net/60248070-From-retribution-to-repair-juvenile-justice-and-the-history-of-restorative-justice.html>> [21.06.2021].
22. *Takahashi R.*, Restorative Justice Almost 50 Years Later: Japanese American Redress for Exclusion, Restriction, and Incarceration, *ᄡᄡᄡᄡᄡ*: Restorative Justice Today, Practical Applications, *Van Wormer K.S., Walker L. (eds.)*, 2013, 227.
23. *Van Ness D.W., Strong K.H.*, Restoring Justice, An Introduction to Restorative Justice, Matthew Bender & Company, Inc., a Member of the LexisNexis Group, New Providence, NJ, 2010, 4th publishing, 22-23, 26-29.
24. *Walker L.*, Restorative Justice Definition and Purpose, *ᄡᄡᄡᄡᄡ*: Restorative Justice Today, Practical Applications, *Van Wormer K. S., Walker L. (eds.)*, Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 4-5, 7.
25. *Wides S. M.*, Social Work Values and Restorative Justice, *ᄡᄡᄡᄡᄡ*: Restorative Justice Today, Practical Applications, *Van Wormer K. S., Walker L. (eds.)*, Sage, Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC, 2013, 216.
26. *Kaspar J.*, *Wiedergutmachung und Mediation im Strafrecht*, München, 2004, 3.
27. *Зер Х.*, Восстановительное правосудие: Новый взгляд на преступление и наказание, „Судебно-правовая реформа”, Москва, 2002, 48, 51, 64-65.
28. *Эртсен И., Маккей Р., Пеликан К., Виллемсенс Д., Райт М.*, Реконструкция связей в сообществе –Медиа и Восстановительное Правосудие в Европе, „Книжкова Полиция”, №2, Киев, 2007, 79.